

Abstract

RhetoricaScandinavica, ISBN 1397-0534

No 51, 2009, pp. 6--24

Publisher: Retorikförlaget AB

Author Anne Birgitta Nilsen, Oslo University College.

Title "The rhetoric of Osama bin Laden" [Osama bin Ladens retorikk]

.

Abstract Osama bin Laden no longer executes his power as a military leader, but as a politician and a preacher. His texts are spread through al-Qaida's media company, al-Sahab, and they receive considerable attention in the media. In spite of this world wide attention, bin Laden's rhetoric has not been subjected to detailed analyses, and that is one of the reasons why there is little knowledge about the background for his popularity. This article shall attempt at illuminating his popularity by illustrating bin Laden's eloquence through theoretical perspectives from the field of rhetoric. In this way a new approach towards the understanding of al-Qaida's leader, Osama bin Laden, is presented.

Keywords Arabic, ethos, images of the enemy, Osama bin Laden, rhetorical devices, rhetorical situation.

Anne Birgitta Nilsen er Førsteamanuensis, tolkeutdanningen ved Høyskolen i Oslo.

E-mail: Anne-Birgitta.Nilsen@lui.bio.no

Anne Birgitta Nilsen:

Osama bin Ladens retorikk

Osama bin Laden utøver ikke lenger sin makt som militær leder, men som politiker og predikant. Tekstene hans spres gjennom al-Qaidas medieselskap, al-Sahab, og de får mye oppmerksomhet i nyhetsmediene. Til tross for denne oppmerksomheten har tekstene i liten grad vært studert, og det er en av grunnene til at det finnes lite kunnskap om interessen for bin Laden. Vi vet med andre ord lite om hvorfor denne mannen ikke bare oppfattes som en terrorist, men også som en leder, helt og frihetskjemper. I denne artikkelen skal interessen for bin Laden belyses fra et retorisk perspektiv, og i analysene fokuseres det ikke bare på innhold, men også på språk og den kulturelle konteksten bin Ladens taler virker innenfor.

Over hele verden tildeles Osama bin Laden mye plass i mediene. Til tross for dette finnes det lite kunnskap om ham, og som verdens mest etter søkte mann er informasjon om ham vanskelig tilgjengelig. Hans medieopptredener og tekster er derfor blant de få kildene vi har til kunnskap. Tekstene har likevel ikke vært studert i detalj, men flere har påpekt at noe av bakgrunnen for bin Ladens popularitet ligger i hans veltalenhet, for bin Laden kan imponere gjennom formelle språklige ferdigheter og på den måten skape en autoritativ avstand til sitt publikum. Den kjente diskursanalytiker Edward Said har for eksempel sagt om bin Laden at:

Uavhengig av innholdet i det som ble sagt, ble jeg slått av hvor velartikulerte de omstridte og til og med avskyelige deltakerne var, inkludert Osama Bin Laden. Han snakket med mild stemme på et feilfritt, utvungent og flytende

arabisk, noe som ganske sikkert har bidratt til å gjøre ham til den innflytelsesrike personen han tilsynelatende er¹.

I denne artikkelen skal jeg belyse noen aspekter ved denne veltalenheten, og jeg skal blant annet trekke frem bin Ladens språkvalg, som har åpenbare retoriske fordeler. Et annet viktig aspekt ved hans veltalenhet er hans valg av tematikk, og det har også av andre vært nevnt som en av årsakene til folks interesse for bin Laden, at han som oftest behandler temaer som det er bred enighet om². Mine analyser av tekstene til bin Laden viser imidlertid at tematikken er interessant å studere i lys av retoriske situasjoner, for disse utnyttes ofte i tekstene hans og forklarer trolig mye av den slagkraften han har hatt. Videre viser analysene at vi-dem-perspektivet står sentralt slik det gjør også i annen krigsretorikk³, og dette er et perspektiv som reflekterer bin Ladens syn på den storpolitiske situasjonen der korsfarerne fører krig mot muslimene. Det finnes også andre tillokkende aspekter ved tekstene, og etter mitt syn er det mest interessante den kreativiteten bin Laden fremviser i utformingen av sine fiendebilder, og særlig slående er de bildene der han utnytter satire og appellerer til sitt publikums følelser.

På enkelte lesere kan kanskje bin Ladens veltalenhet virke overraskende, for i de norske journalistiske fremstillingene av ham finnes det få spor av denne. Der fremstår han snarere som en bakstrevensk leder med et språk som er lite egnet for å overtale og overbevise⁴. I denne artikkelen skal jeg derfor forsøke å gi et bilde av måten bin Laden søker makt på gjennom sin retoriske språkbruk. Det skal jeg gjøre ved å kaste lys over noen av de retoriske ressursene han utnytter i sine tekster, og jeg skal fokusere på språkvalg, sjangervalg, tematikk og fiendebilder, da dette for det første er aspekter ved bin Ladens retorikk, som antakelig ikke er umiddelbart tilgjengelige og forståelige for et publikum uten bakgrunn i arabisk språk og kultur og islam og islamsk historie. For det andre er dette sentrale aspekter i forhold til hvordan bin Laden bygger sitt ethos⁵, og her skal det dreie seg om den ethos som skapes i talen, måten bin Laden konstruerer sin ethos gjennom de retoriske valgene han foretar. Det skal handle om hvordan bin Ladens karakter (dyd), kompetanse (forstandig-

- 1 Edward Said, "Å leve i det arabiske språket," *Le Monde Diplomatique* (2004), <http://www.lmd.no/index.php?article=420>.
- 2 Abdel Bari Atwan, *The Secret History of Al-Qa'ida* (GB: Saqi Books, 2006). Peter Bergen, *The Osama bin Laden I know* (New York: Free Press, 2006). Jason Burke, *Al-Qaeda: Casting a Shadow of Terror* (New York: I.B. Taurus & Co. Ltd., 2003). Gilles Kepel, *War for the Muslim minds* (Cambridge: The Belknap Press, 2004). Anne Birgitta Nilsen, "Osama bin Ladens slagkraft," *Babylon 2* (2008).
- 3 Se for eksempel Richard W. Leeman, *The Rhetoric of Terrorism and Counterterrorism* (New York/London: Greenwood Press, 1991), Richard Jackson, *Writing the War on Terrorism. Language, Politics and Counterterrorism* (Manchester: Manchester University Press, 2005), Brigitte Mral, "We're a peaceful nation" *Krigsretorik etter 11 september*. KBM:s temaserie. (Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten, 2004) og Maria Dahlin, *Tal om terror. Säkerhetspolitisk retorik i Sverige och Ryssland hösten 2001*. (Nordsvenska 15. Institutionen för språkstudier, Umeå universitet, 2008)
- 4 Anne Birgitta Nilsen, "Osama bin Ladens skjulte slagkraft," *Norsk Medietidsskrift*, 4 (2007).
- 5 For nærmere redegjørelse for hvordan begrepet *ethos* benyttes her, se Jens E. Kjeldsen, *Retorikk i vår tid. En innføring i moderne retorisk teori* (Oslo: Spartacus forlag, 2004), 115-116.

het) og velvilje overfor tilhørerne fremstilles gjennom ulike retoriske valg. Jeg skal begynne med bin Ladens språkvalg, og i det følgende skal jeg gi en nærmere beskrivelse av bakgrunnen for dette språkvalget, som er den diglossiske språksituasjonen i den arabisktalende verden.

Diglossi i den arabisktalende verden

Arabisk ble snakket på den arabiske halvøya i området der profeten Muhammad holdt til på 600-tallet, men med de islamske erobringene spredte språket seg, og i hele den arabiske verden dukket det opp nye arabiske talemål som blandet seg med språkene i de nyere brede landene. Disse talemålene ble folks morsmål⁶, men i alle arabiske land er det fremdeles klassisk arabisk som er det offisielle språket, og for de fleste krever det å tilegne seg denne språkformen stor innsats. Arabisk skiller seg derfor fra mange andre språk fordi det offisielle språket ikke er noen sitt førstespråk eller morsmål, og fordi det kun læres i utdanningsinstitusjonene. Så vidt jeg vet, er det fremdeles ingen skoler i den arabisktalende verden der talemålsarabisk er utdanningspråket. De arabisktalendes morsmål er derfor de ulike dialektene, mens klassisk arabisk er skriftspråket og utdanningspråket. Dette er en språksituasjon som etter Charles A. Ferguson⁷ har vært beskrevet som diglossia – en relativt stabil situasjon der to forskjellige varieteter av et språk forekommer samtidig i et språksamfunn, og der disse to varietetene har ulike sosiale funksjoner og refereres til ved ulike navn av talerne. Det er vanlig å beskrive dem som en høy og en lav varietet, som refererer til grad av formalitet. Den lave varietetet representerer dialektene, folks førstespråk, mens høyvarietetet gjerne representerer litteraturen fra tidligere perioder eller et annet tidligere talesamfunn. For arabisk sin del dreier dette seg om det klassiske språket i Koranen, og varietetet læres som sagt gjennom formell læring, brukes for det meste i skriftlige og formelle sammenhenger og benyttes ikke under vanlige hverdagslige samtaler.

Moderne standard arabisk, eller MSA i kortform, er blant mange lingvister og arabister en vanlig betegnelse for den varietetet av arabisk som benyttes i skriftlige og formelle sammenhenger i dag, og den er som betegnelsen tilsier, en moderne standardisert form av klassisk arabisk. Som lingvist vil jeg likevel velge bort termen i denne sammenheng, fordi det er en term med klare sekulære konnotasjoner. Det er følgelig ikke den termen som benyttes av mange av brukerne av denne språkformen. Dessuten impliserer bruken av denne termen at vi tar moderniseringen for gitt⁸, og termen er derfor verken forenlig med bin Ladens religiøse, politiske eller historiske forståelse. Bin Laden har tiden da profeten Muhammad levde som ideal, og for ham representerer klassisk arabisk en kontinuitet som strekker seg mange århundrer bakover, helt tilbake til profeten Muhammads tid (570-632 e.kr.).

6 Charles A. Ferguson, "The Arabic Koiné," *Language* 4 (1959): 616-630. Kees Versteegh, *The Arabic Language* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1997).

7 Ferguson, "The Arabic Koiné," 616-630.

8 Se Niloofar Haeri, *Sacred Language, Ordinary People; Dilemmas of Culture and Politics in Egypt* (New York: Palgrave Macmillan, 2003).

Bin Ladens språkvalg

Bin Ladens språkvalg kan sies å ha både praktiske, ideologiske og retoriske fordeler. Klassisk arabisk, som er språkvarietetet han benytter, er forståelig over hele det arabisktalende området. Dialektene derimot er spredt over et stort geografisk område, og de er seg imellom svært ulike både med hensyn til vokabular, fonologi, morfologi og syntaks. Bin Laden kan derfor, blant de langt fleste, ikke regne med å bli forstått med sin saudiarabiske dialekt. Klassisk arabisk er dessuten et viktig uttrykk for et panislamsk fellesskap, og varietetet fungerer også for ham som en viktig politisk-religiøs identitetsmarkør for en panislamsk ideologi.

I tillegg til de praktiske og ideologiske fordelene, kan også klassisk arabisk styrke bin Ladens troverdighet og ethos som en autoritetsperson, som et uttrykk og bevis for en kompetanse, for de ulike varietetene av arabisk skaper ulike forestillinger om en person. Klassisk arabisk, som bin Laden benytter, anses som både vakkert, mektig, sofistikert og elegant, og det er en varietet som nyter stor respekt. I forbindelse med mottagelsen av nobelprisen i litteratur sa for eksempel den egyptiske forfatteren, Naquib Mahfouz, at den virkelige vinneren ikke var ham selv, men det arabiske språket⁹. Varietetet har en viktig plass, ikke bare i de troendes daglige liv, men også blant mange ikke-troende og folk med en annen religiøs tilhørighet enn til islam.

Assosiasjonene som trer fram i forbindelse med de arabiske talemålene, er nærmest de motsatte av dem forbundet med klassisk arabisk. Det er en språkvarietet som på mange vis oppfattes som primitiv, utdannet, udannet, underutviklet og vulgær. I følge Niloofar Haeri¹⁰ er talerne av de arabiske talemålene forbundet med tidligere kolonier, som aldri har kommet seg på egne ben igjen. Formen beskrives blant egypterne som ”sha’abi” (شعبي), folkelig i negativ forstand, for folk uten utdanning, best egnet for analfabeter. Følgelig er bin Ladens språkvalg svært viktig, og han har også alltid vært opptatt av korrekt bruk av klassisk arabisk, som for ham også er Guds språk med helt spesielle egenskaper. Klassisk arabisk har en sentral stilling som det språket Gud valgte å formidle sin endelige åpenbaring gjennom, og mange argumenterer for at formen er vel så viktig som betydningen i klassisk arabisk. Et slikt syn innebærer en oppfatning av et slags ikke-arbitrært forhold mellom form og betydning¹¹, og at språket man benytter i religiøse sammenhenger, ikke kan være noe annet språk enn klassisk arabisk. Språket oppfattes blant annet derfor også som selve kilden til religiøs kunnskap, og i det perspektivet er det en forutsetning for å tilegne seg religiøs kunnskap.

Språkvalget er altså svært viktig når det gjelder å bygge troverdighet i forhold til kunnskap og kompetanse. Bin Laden snakker derfor mest mulig regelrett og holder seg helt unna dialektale former. Han dyrker det rene klassisk arabiske, og er svært nøye i sin språkføring. Abdel Bari Atwan, al-Qaida-ekspert og sjefsredaktør for den Londonbaserte arabiske avisen ”al-Quds al-Arabi”, berømmer bin Ladens ferdigheter i arabisk, og også han forteller noe om hvor sentralt språket er i forhold til bin

9 Naguib Mahfouz, ”Nobel Lecture”, 1988. http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1988/mahfouz-lecture.html.

10 Haeri, *Sacred Language*, 19.

11 Haeri, *Sacred Language*, 13.

Ladens bygging av sitt ethos. Abdel Bari fikk nemlig ikke lov til å ta opp sitt intervju med bin Laden på lydband. Årsaken til dette var at al-Qaida ikke kunne stole på ham, for i fall bin Laden skulle gjøre en grammatisk feil, så kunne det kanskje bli brukt mot ham senere. Dette er trolig også noe av bakgrunnen for at bin Laden alltid leser opp tekstene sine og ikke snakker fritt. Flere journalister i vesten har derfor beskrevet hans taler som monotone, livløse og kjedelige. De har påpekt at han ser ut som en nyhetsoppleser og at han prosodisk sett er slående i sin mangel på kunstferdighet, men denne nyhetsoppleserstilen kan oppfattes på andre måter enn bare som kjedelig. Hans kontroll på de grammatiske og stilistiske formene kan vekke beundring og styrke hans ethos gjennom en opptreden som virker kontrollert og verdig. Han kan fremstå som en seriøs og kvalifisert mann med velformulerte og gjennomtenkte budskap - en lederskikkelse som tar sitt kall på alvor, som har oversikt og ikke lar seg vippe av pinnen eller rives med av følelser. Bin Laden beholder alltid en prosodisk ro, som også i motsetning til kjedelig kan oppfattes som verdig, selv når han omtaler saker han tydelig gjennom sitt valg av vokabular har et svært engasjert forhold til. Han fremstår ofte med et kontrollert raseri. Denne enkle prosodien har også noe asketisk over seg, og på den måten gjenspeiles bin Ladens asketiske livsstil. Det kan derfor være at prosodien også er et stilistisk trekk som vekker assosiasjoner til hans levesett og styrker hans troverdighet, for bin Laden er for mange også kjent for sin nøysomme livsstil. Som sønn av en av Saudi-Arabias rikeste menn beundres han for denne livsstilen, for å ha gitt avkall på et liv i sus og dus. Hans engasjement kan derfor virke ekte.

Bin Ladens språkvalg er viktig for hans ethos, for varieteten han benytter har høy status, men dette språkvalget må også sees i sammenheng med hans valg av sjanger og tematikk.

Sjanger og tematikk

Bin Ladens tekster kan i sekulære termer best beskrives som politisk-religiøse, da de både inneholder trekk fra den islamske prekenen og politiske taler. Denne sjangeren har sin bakgrunn i at bin Laden står for en form for islam der det ikke skilles mellom det verdslige og det religiøse, og blant mange muslimer er denne politisk-religiøse preken sjangeren velkjent, også blant dem som ikke deler bin Ladens religiøse og politiske ståsted. At religion og preker generelt har stor interesse blant mange mennesker, er viktig for forståelsen av bin Ladens tekster, og det å benytte prekekunsten for å fremme ulike religiøse og politiske syn representerer ikke noe nytt, men skriver seg helt tilbake til islams tidlige tider¹². Gjennom århundrer har den islamske prekekunsten fungert som et slags massemedium for å skape opinion. Asghar Fathi har for eksempel gjort flere studier der han har behandlet prekenens politiske og sosialt mobiliserende betydning i vår tid¹³. Predikantens rolle som mak-

12 Se for eksempel Philip Halldén, *Islamisk predikan på ljudkassett, en studie i retorik og fonogramologi* (Lund: Lund Studies in History of Religions, 2001), 108.

13 Se for eksempel Asghar Fathi, "The Islamic Pulpit as a Medium of Political Communication," *Journal for the Scientific Study of Religion* 20 (1981): 163-172.

tens kritiker er velkjent i den muslimske verden, og religionen og prekekunsten har fremdeles stor interesse blant mange mennesker i den muslimske verden¹⁴. Den sunnimuslimske predikanten sjeik Yusuf al-Qaradawi har for eksempel sitt eget program (Sharia¹⁵ og livet الشريعة والحياة) på al-Jazeera, som er en av de største pan-arabiske tv-kanalene, og der diskuterer og svarer han på ulike spørsmål knyttet til islam. Religionen har med andre ord en viktig posisjon blant mange muslimer og utgjør en sentral del av deres identitet. Som et eksempel på dette kan jeg nevne undersøkelser utført av PEW global research centre fra 2005, som viser at 79% av befolkningen i Pakistan først og fremst anser seg selv som muslimer, mens 7% først og fremst anser seg selv som pakistanere. Lignende tall ble funnet i Marokko og Jordan der henholdsvis 70 og 63% først og fremst anså seg selv som muslimer¹⁶. Denne muslimske identiteten utnytter bin Laden ofte i sine tekster, og særlig i det vi-dem-perspektivet der han fremstiller ulike politiske og historiske hendelser. I en tekst fra januar 2006 sier han til det amerikanske folk, og her refererer ”vi” til muslimene:

vi har ingenting å tape. Den som svømmer i havet, frykter ikke regn. Dere har okkupert vår jord og gjort vold på vår ære og verdighet. Dere har spilt vårt blod og plyndret vår eiendom, ødelagt våre hus og kastet oss ut. Dere har satt vår sikkerhet på spill, og vi vil gjøre det samme overfor dere. Dere har forsøkt å hindre oss i å leve et verdig liv, men dere kan ikke hindre oss i å dø en verdig død.¹⁷

Utdraget over er typiske eksempler på bin Ladens politiske argumentasjon der han fremstiller muslimene som ofre for vestlig aggresjon og nedlatende holdninger i et tydelig vi-dem perspektiv. Samtidig sier han at de ikke har tenkt å gi seg, jfr. første setning: ”vi har ingenting å tape” og siste synekdoke: ”Dere har forsøkt å hindre oss i å leve et verdig liv, men dere kan ikke hindre oss i å dø en verdig død”.

Bin Laden og hans meningsfeller har, som nevnt, tiden da profeten Muhammad levde, som ideal, og ideologisk sett er det ikke mye nytt å spore i tekstene til bin Laden. Hans oppfatninger og ideer bygger på tankegods som strekker seg langt bakover i tid¹⁸. Grunn tanken er at den muslimske verdens underlegne posisjon skyldes avvik fra sann islam, og islam og Koranen må derfor rettlede dagens samfunn. Grunnloven skal bygges på sharia, ikke vestlige modeller, og for at et islamsk samfunn skal kunne virkeliggjøres, må jihad¹⁹ (hellig krig), kunne anvendes. Men bin Laden omtaler sjelden al-Qaidas ideologi, og ser i sine tekster ut til å være mer opp-

14 Se for eksempel Jacob Høigilt, *Writing Islamism. Rhetoric and Ideology in Contemporary Egypt* (Oslo: Unipub, 2008).

15 Den islamske lovgivningen.

16 Pew Global research centre, ”How Muslims See Themselves and Islam’s Role.” <http://pewglobal.org/reports/display.php?PageID=813>.

17 Bruce Lawrence, *Budskap til verden: Osama bin Ladens brev og taler* (Oslo: L.S.P. forlag, 2007), 445.

18 For en oversikt over islamismens fremvekst se for eksempel Mattias Gardell, *Bin Laden i våre hjerter. Globaliseringen og fremveksten av politisk islam* (Oslo: Spartacus, 2007).

19 For en redegjørelse av begrepet jihad se for eksempel Cecilie Hellestveit. ”Jihad-doktriner og politisk vold,” i *Islamistisk terrorisme*, red. Bjørn Erik Rasch (Oslo: Abstrakt forlag, 2005), 68-102.

tatt av aktuelle politiske forhold - et syn som bekrefte av Yasir al-Zaatara, en ekspert på islamistiske grupperinger, i et intervju med al-Jazeera 20.3.08 i nyhetsprogrammet "Bak nyhetene" (ما وراء الخبر). I dette programmet fremhever al-Zaatara bin Ladens rolle som agitator og som en som fremstiller seg selv som en helt som skal forsvare muslimene.

Det som er nytt med bin Laden, er det globale perspektivet han anlegger i sine tekster, søkelyset mot verdens supermakt og dens allierte, og store aksjoner som vekker oppsikt. Mens tidligere radikale islamister først og fremst fokuserte på enkeltregimer i den muslimske verden, maner bin Laden til krig mot det han mener er makten i bakgrunnen; USA og deres allierte, som støtter de ulike despotene i flere av de muslimske landene. Bin Laden hevder at vesten verken anerkjenner andres rettigheter og eller viser respekt for deres tro og følelser, og her refererer han til karikaturtegningene i en tekst fra april 2006. Videre sier han at:

Vesten lever fremdeles med sin rasistiske tvangstanke om egen overlegenhet. De ser på resten av verden med overlegenhet, ovenfra og ned, og anser seg å stå over andre. Dette nedlatende synet på andre dominerer dem. De siste århundrenes skygger og bunnfall fra de dager da solen aldri gikk ned i det de omtalte som sine kolonier, da de grådige okkupasjonsstyrkene bemektiget seg og plyndret alle landenes goder, disse skyggene og dette bunnfallet dominerer dem fremdeles, slik at de deler folk i hvite herrefolk og fargede slaver. Derfor etablerte de råd og organisasjoner som beskytter denne undertrykkende troen. De etablerte FN med dette for øye, veto retten er et av flere skrikende bevis. FN er tilegnet forsvaret av denne urettferdige troen, som betrakter jihad for Guds skyld, eller selvforsvar og forsvar av eget land, som terror.²⁰

I sitatet over er igjen vi-dem-perspektivet tydelig, og dette perspektivet går igjen i alle tekstene hans. Her viser også bin Laden til en historisk kontinuitet som belegg for sitt perspektiv; fra kolonitiden via opprettelsen av FN og innlemmingen av veto retten, og frem til dagens situasjon i FN der jihad og selvforsvar betegnes som terror.

Bin Laden ser tematisk sett ut til å kunne uttrykke seg på en slik måte at hans kampfeller beundrer ham og inspireres til handlinger, samtidig som han balanserer mange av tekstene på et slikt vis at han også tekker folk som tar avstand fra de voldelige metodene han anbefaler. Noe av årsaken til dette er antakelig at det i tekstene hans er lite å spore av direkte oppfordringer til konkrete voldelige aksjoner, som al-Qaida utfører og anbefaler²¹. Oppfordringene er mer indirekte, som i det tidligere viste sitatet der "en verdig død" gir assosiasjoner til martyrsaksjoner:

Dere har forsøkt å hindre oss i å leve et verdig liv, men dere kan ikke hindre oss i å dø en verdig død.²²

20 Lawrence, *Budskap til verden: Osama bin Ladens brev og taler*, 456.

21 For al-Qaidas ideologi se for eksempel Ayman al-Zawahiri, *Knights under the Prophets Banner* (Cairo: Al-Sharq al-Awsat, 2001) og Brynjar Lia, *The Architect of Global Jihad* (London: Hurst and Company, 2007).

22 Lawrence, *Budskap til verden: Osama bin Ladens brev og taler*, 445.

I tekstene hans finner vi også en del referanser og omtaler av tidligere aksjoner. Disse omtalene kan også fungere som indirekte oppfordringer og være ment som et eksempel til etterfølgelse. Både ved at de beskriver aksjonene som en rimelig gjeldelse, og fordi bin Laden hyller aksjonistene. Samtidig kan disse omtalene og beskrivelsene fungere som en rettferdiggjøring, som i sitatet under:

Hendelsene den 11. september er bare en reaksjon på den vedvarende uretten som begås mot våre sønner i Palestina, Irak, Somalia, Sør-Sudan og andre steder som Kashmir og Assam. [...] ²³

De som utførte handlingen, var ikke nitten arabiske stater. Arabiske hærer rikket seg ikke, og det var ikke de arabiske statenes departementer som sto for underkastelsen og uretten som rammer oss i Palestina og andre steder. Det var nitten unge studenter. ²⁴

I sitatet over beskriver bin Laden 11. september som en rimelig reaksjon på den vedvarende uretten som begås mot muslimene, og han berømmer de nitten studentene som utførte aksjonen uten en stat i ryggen.

Al-Qaidas ideologi og metodologi er altså ikke noe fremtredende trekk ved tematikken i bin Laden sine tekster, men er nærmest usynlige. Det som er mer typisk for tematikken, er bin Ladens utnytting av retoriske situasjoner og de påtrengende problemer ²⁵.

Retoriske situasjoner

Carolyn Miller ²⁶ sier at ”det påtrengende problemet tilveiebringer retoren en sosialt gjenkjennelig måte å gjøre sine intensjoner kjent på. Det tilbyr en hendelse og følgelig en form der vi kan gjøre offentlig våre private versjoner av tingene”. Videre sier Miller at ”det påtrengende problemet må ses verken som en årsak til retorisk handling eller som intensjon, men som et sosialt motiv. Å forstå et påtrengende problem innebærer å ha et motiv.” Dette er nyttig innsikt for å forstå bin Laden sine tekster, for målet til bin Laden synes å være å overbevise og overtale til motstand og opprør, og dette motivet gjenspeiles i tematikkens gjennomgående vi-dem-perspektiv.

For å oppnå sin hensikt tar bin Laden opp aktuelle nyhetssaker og påtrengende problemer, og mange kjenner seg igjen i hans politiske syn. Han setter ord på det mange føler og mener, og det er derfor mange paralleller til den politiske debatten som pågår i mediene ²⁷. Bin Laden vet med andre ord å utnytte *kairos*, de retoriske mulighetene som finnes i en bestemt situasjon, og han representerer således noe mer enn bare seg selv, også et publikum. Et innblikk i hans retorikk er derfor ikke bare nyttig for å forstå bin Laden og motstanderne i kampen mot terror, men også

23 Lawrence, *Budskap til verden: Osama bin Ladens brev og taler*, 224.

24 Lawrence, *Budskap til verden: Osama bin Ladens brev og taler*, 225.

25 Lloyd F. Bitzer, ”The Rhetorical Situation,” *Philosophy and rhetoric*, 1 (1968): 9-17.

26 Carolyn Miller, ”Genre som sosial handling,” <http://www.retorikforlaget.se>, 2006, 26.

27 Abdel Bari Atwan, *The Secret History of Al-Qa'ida*.

for å forstå deler av den muslimske verdens misnøye overfor vesten, for bin Laden uttrykker bakteppet for mange av disse følelsene. I følge Kjeldsen²⁸ definerer Perelman og Olbrechts-Tyteca det retoriske publikum som samlingen av dem taleren ønsker å påvirke med sine argumenter. Det er ikke (nødvendigvis) et konkret fysisk publikum, men i stedet talerens *mentale forestilling* om sitt publikum, og det er slik begrepet om det retoriske publikumet skal forstås her. Med sine valg av argumenter og appeller skaper bin Laden samtidig sitt publikum.

Sentral tematikk for tekstene til bin Laden de siste årene er de borgerkrigsliknende tilstandene i Irak, som det jevnlig rapporteres fra i arabiske medier. Før invasjonen av Irak i 2003 utnyttet bin Laden den spente situasjonen og sa til det irakiske folk:

Med stor interesse og spenning følger vi korsfarernes forberedelse til krig for å okkupere islams tidligere hovedstad, plyndre muslimenes rikdommer og innsette en klientregjering for dere, som i likhet med andre forræderske, arabiske klientregjeringer vil følge sine herrer i Washington og Tel Aviv og på den måten bane vei for et Stor-Israel²⁹.

I sitatet over tok bin Laden opp et svært aktuelt tema på den tiden da mange fulgte utviklingen i Irak i nyhetsmediene, og denne tiden kan beskrives som en retorisk situasjon, for det er noe i situasjonen som krever at noen tar ordet, og kommunikasjonen får betydning gjennom denne situasjonen. I følge Kjeldsen³⁰ beskriver Lloyd Bitzer tre konstituerende elementer som enhver retorisk situasjon inneholder: det påtrengende problemet, et publikum og retoriske vilkår. Det påtrengende problemet her er opprustning til krig, en situasjon mange mennesker følger med interesse og følelser som redsel, sinne og forbløffelse. Problemet inviterer til en retorisk respons, og bin Laden er blant dem som responderer på situasjonen og gir en forklaring på hva det er som er i ferd med å skje, og han setter hendelsen inn i et videm-perspektiv, korsfarerne mot muslimene, et perspektiv som er gjenkjennelig og som kan virke samlende. Han sier at korsfarernes hensikt er å plyndre muslimens rikdommer og sette flere av muslimene (irakerne) under en klientregjering innsatt av USA og Israel. Hensikten synes å være å overbevise muslimer om at de står overfor et angrep fra korsfarerne som angår dem alle, ikke bare irakerne, og på den måten oppildne til motstand. Blant de retoriske vilkårene han utnytter, dvs. muligheter i denne retoriske situasjonen, er en pathosappell der han referer til ”islams tidligere hovedstad”. Denne referansen appellerer til en følelse av fellesskap, for Baghdad har en viktig historisk betydning for mange muslimer, og byen er på den måten en del av manges historiske identitet og stolthet. Baghdad var hovedstad under det mektige muslimske Abbasidedynastiet (750-1258), og på den tiden var byen et ledende sentrum for kultur, utdanning og handel. Det var også en tid der muslimene i stor grad var samlet i et rike, eller i et såkalt kalifat, og denne referansen kan derfor både appellere til muslimenes følelse av fellesskap gjennom felles historie og

28 Kjeldsen, *Retorikk i vår tid*, 318.

29 Lawrence, *Budskap til verden: Osama bin Ladens brev og taler*, 267.

30 Kjeldsen, *Retorikk i vår tid*, 79.

samtidig underbygge vi-dem-perspektivet gjennom en referanse til en epoke der muslimene i større grad stod samlet. Slik bin Laden fremstiller den fremtidige okkupasjonen, angår den ikke bare irakerne, men alle muslimer hvis rikdommer skal plyndres i Bagdad under ledelse av amerikanerne og israelerne, som i teksten er representerte ved metaforene Washington og Tel Aviv, som sammen bygger et stor-Israel.

I en tekst fra mai 2008 omtaler bin Laden 60-årsdagen for opprettelsen av staten Israel³¹. Dette var et svært aktuelt tema i arabiske medier våren 2008, og måten han omtaler denne minnedagen på, er i stor grad i tråd med hvordan den ble fremstilt i mange medier. Teksten skaper gjenkjennelse, for minnedagen beskriver bin Laden som en påminnelse om at staten Israel ikke eksisterte for 60 år siden, og han minner om at Israel er etablert på land erobret fra palestinerne. Videre sier han at denne staten hadde en sentral posisjon når det gjaldt inspirasjonen til angrepet 11. september 2001. Dette kan beskrives og oppfattes som rett ord til rett tid med hensyn til å forsvare egne handlinger, som kairos, for kairos er en mulighet for å handle, en situasjonell anledning som gir talere mulighet til å fremme en sak³². Bin Ladens mulighet her ligger både i den retoriske situasjonen og i en holdning hos hans publikum, for mange har negative følelser overfor staten Israel, og det er disse følelsene han her synes å appellere til, en pathosappell, som kan være ment å bidra til å forsvare aksjonen 11. september ved å sette den opp mot opprettelsen av staten Israel. Her kobler bin Laden al-Qaidas aksjon til Palestina-saken, og denne koblingen kan kanskje bidra til å rettferdiggjøre aksjonen overfor en del mennesker, for mange mener USA støtter den israelske okkupasjonen³³.

De gjentatte publiseringene av karikaturtegningene av profeten Muhammad har også vært sentral tematikk de siste årene, både i arabiske medier og i bin Ladens tekster. I forbindelse med karikaturtegningene i 2006 sa bin Laden for eksempel:

En måte å se ned på folk og vise forakt for dem på, er først å gjøre narr av det de holder hellig, for deretter å utvise solidaritet med dem som føler seg sjikanert og så invitere til dialog og ro. En annen måte å latterliggjøre og håne folk på, er å la fly og bomber rasere husene over hodene på våre familier og våre barn i Palestina og Irak, Afghanistan, Tsjetsjenia og Pakistan, for deretter å smile oss rett opp i ansiktet og si: Vi angriper ikke islam, vi angriper terroristene.³⁴

Over ser vi at bin Laden utnytter en retorisk situasjon der han igjen forsøker å overbevise om at det foregår gjentatte og systematiske angrep mot muslimene. Denne gangen gjør han det ved å sammenligne karikaturtegningene med bomber, for å vise til ulike former for angrep, som på hver sin måte bortforklares. Han skaper et vi-dem-perspektiv der *de* viser forrækt, gjør narr, latterliggjør og håner, mens muslimene

31 Osama bin Laden http://www.youtube.com/results?search_type=&search_query=bin+laden+2008&aq=f, 2008.

32 Kjeldsen, *Retorikk i vår tid*, 68.

33 Jfr. for eksempel Sigrid Faath (red), *Anti-Americanism in the Islamic World* (Hamburg: Marcus Wieners Publishers, 2006).

34 Lawrence: *Budskap til verden: Osama bin Ladens brev og taler*, 447.

ne får bomber over hodene på sine familier og barn. Vi-dem-perspektivet kommer imidlertid aller tydeligst til uttrykk i bin Ladens fiendebilder og forbilder. I det følgende skal jeg se litt nærmere på dem.

Fiendebilder og forbilder

Forbildene til bin Laden og andre radikale islamister er, som tidligere nevnt, de første muslimene som kjempet mot mektige motstandere og bygde det islamske riket, som raskt strakte seg fra den arabiske halvøya til Irak i øst og Spania i vest. Symbolsk reproducerer al-Qaida sine handlinger miraklene og seirene fra denne tiden i mange av deres fremstillinger³⁵. Et eksempel på dette er bin Ladens referanse til handelsbygningen i New York som vår tids Hubal³⁶, for Hubal var en førislamsk hedensk gud som ble revet ned av de første muslimene, som representerer bin Ladens forbilder, mens Hubal representerer en fallen og tapende fiende. Eksempellet illustrerer bin Ladens tanke om at muslimene kan seire igjen og at fienden kan gå på nye tap, og at det derfor gjerne er en sammenheng mellom bin Ladens forbilder og fiendebilder. Denne sammenhengen skal jeg se nærmere på, for den har tidligere bare vært antydnet gjennom eksempler³⁷. I det følgende skal jeg derfor ikke bare gi eksempler på bin Ladens historiskinspirerte fiendebilder som også tidligere er blitt gjort, men også analysere og beskrive dem i lys av sine retoriske og kulturelle kontekster.

I bin Ladens tekster er det altså ikke bare egne handlinger fra tidligere tider som symbolsk reproduseres i retorikken, også fiendens handlinger fortolkes som en reproduksjon av tidligere motstanderes handlinger. Vi finner derfor mange referanser til tidligere tider i bin Ladens fiendebilder. I et brev fra 2004 spør bin Laden retorisk hva som er forskjellen mellom Saddams tyranniske slaktehus i Halabja og Bush sitt slaktehus i Falluja, og her referer han til Saddams gassangrep på den kurdiske byen, Halabja, i 1988 og Bush sitt angrep på byen, Falluja, i Irak, der det pågikk harde kamper i 2004. Bin Laden fortsetter med å referere til President Bush som vår tids farao, en tittel som gir assosiasjoner til fortidens tyranniske og hedenske ledere:

Om Saddam, i den stinkende nasjonalismens navn, har drept tusener av våre kurdiske brødre, må Gud se i nåde til dem, så har vår tids farao i Falluja ale-
ne også drept tusener, og såret og lemlestet mangfoldig flere, i tillegg til å
skremme opp hundretusener og drive dem på flukt. Alt dette i det blod-
tørstige sionistiske korstogets navn.³⁸

I 2006 referer han igjen til farao for å beskrive situasjonen i Irak:

35 Patrick Gaffney, *The Prophets Pulpit; Islamic Preaching in Contemporary Egypt* (Los Angeles: University of California Press, 1994), 55.

36 Lawrence, *Budskap til verden: Osama bin Ladens brev og taler*, 225.

37 Aditi Bhati, "Religious metaphor in the discourse of illusion: George W. Bush and Osama bin Laden," i: *World Englishes* 4 (2007): 507-524 og Bruce Lincoln, *Holy Terrorism: Thinking about Religion after September 11* (Chicago: University of Chicago Press, 2003).

38 Lawrence, *Budskap til verden. Osama bin Ladens brev og taler*, 410.

Tidenes farao kom til Irak uten å bry seg om folks motforestillinger og demonstrasjoner som sa: ”Nei til rødt blod mot svart olje.”³⁹

I vesten er kanskje det mest kjente eksempelet fra historien bin Ladens bruk av korsfarerbegrepet for å betegne fienden. Dette er et nyttig og slagkraftig begrep, for i mange muslimers forestillingsverden er korstogene et traume, som igjen ble aktualisert i kolonitiden og i senere erfaringer med vestlig aggresjon. Dette traumet benyttes i stor grad som et nøkkelbegrep til forståelsen av nåtidens konflikter. Den islamistiske filosofen, Sayyid Qutb⁴⁰, er ansett som en viktig bidragsyter til islamistisk ideologi, og han har hevdet at en ”korsfarermentalitet” har slått rot i vesten, for Qutb betraktet kolonialismen og opprettelsen av staten Israel som en fortsettelse av korsfarerprosjektet. Begrepet er videreført av andre tenkere, og benyttes ikke bare av bin Laden og hans likesinnede. Det brukes også av andre muslimer og islamister, og det kan derfor fungere som en topos, som et generelt og utbredt allment akseptert syn på vesten og forholdet mellom vesten og muslimene; som et felles utgangspunkt for å overbevise et publikum om sitt verdenssyn.

Hos de langt fleste andre er imidlertid ikke korsfarerbegrepet et nøkkelbegrep slik det er hos bin Laden og andre radikale islamister, men i bin Ladens tekster fungerer begrepet som et middel til å legitimere et bestemt verdenssyn. En av al-Qaidas mest sentrale ideologer, Umar Abd al-Hakim⁴¹, beskriver kampen mot terrorisme som en korsfarerkampanje mot muslimene, som fordekkes under slagordet ”kampen mot terrorisme”⁴². Bin Laden bruker begrepet på lignende vis. I et intervju med al-Jazeera journalisten, Tayseer Alouni, fra oktober 2001 refererer bin Laden til korstogets historiske kontinuitet, og han sier at det opprinnelige korstoget brakte dem Rikard Løvehjerte fra Storbritannia, Louis fra Frankrike og Barbarossa fra Tyskland. Brukt i denne konteksten gir begrepet en fornemmelse av kontinuitet, og på den måten forsterkes bildet av fiendens ondskap. Videre sier bin Laden om dagens situasjon at de korsfarende landene strømmet til så snart Bush hevet korset⁴³, og her refererer han trolig til etableringen av vestlige styrker på den arabiske halvøya på begynnelsen av nitti-tallet og angrepene på Afghanistan i 2001 og Irak i 2003. I en kunngjøring fra desember 2001, to måneder etter angrepene på Afghanistan, benytter bin Laden korsfarerbegrepet i flere ulike kontekster. Han beskriver blant annet angrepene på Afghanistan som det ondskapsfulle korstoget mot islam, som har sin bakgrunn i et ubeskrivelig korsfarerhat, slik vi ser i sitatet under:

Det er nå gått tre måneder siden det velsignede anslaget mot den globale vantroen, mot vantroens spydspiss, Amerika, og det har gått rundt to måneder siden det ondskapsfulle korstoget mot islam. Disse hendelsene har gjort flere viktige ting klart for muslimene. Blant annet har de gjort det klinkende

39 Lawrence, *Budskap til verden. Osama bin Ladens brev og taler*, 487.

40 Sayyid Qutb, *Milepæler*. (L.S.P. forlag: Oslo, 1964, utgitt på norsk 2004).

41 Mest kjent under tilnavnet Abu Musab al-Suri.

42 Abd al-Hakim, Umar. *دعوة المقاومة الإسلامية العالمية* (*Kallet til internasjonal islamsk motstand*), (<http://www.fsboa.com/vw/> 2004), 633, 668 og 734.

43 Osama bin Laden, <http://archives.cnn.com/2002/WORLD/asiapcf/south/02/05/binladen.transcript/> 2001.

klart at Vesten generelt, og med Amerika i spissen, bærer på et ubeskrivelig korsfarerhat mot islam. De som gjennom disse månedene har levd under den vedvarende bombingene fra amerikanske fly, har fått førstehånds kjennskap til dette.⁴⁴

Som vi ser i sitatet over, brukes korsfarerbegrepet i ulike sammensetninger, her som i ”et ubeskrivelig korsfarerhat”. I en tekst fra 2008 der bin Laden blant annet snakker om karikaturtegningene av profeten og adresserer *de intelligente i den europeiske unionen* sier han:

Så trykket dere disse tegningene, og disse oppsto innenfor rammen av et nytt korstog der paven i Vatikanet spilte en sentral rolle. Dette er en bekreftelse på at dere fortsetter krigen, men samtidig er dette også en prøve for muslimene: er Guds budbringer (Guds nåde og velsignelse være med ham) høyere elsket enn dem selv og deres rikdom? Svaret er det dere ser, ikke det dere hører. Måtte våre mødre sørge over tapet av oss dersom vi ikke hjelper Guds budbringer (Guds nåde og velsignelse være med ham).⁴⁵

I denne teksten refererer bin Laden trolig til da paven i 2006 siterte en middelaldertekst der islam ble beskrevet i svært negative ordelag. Det bin Laden nå beskriver, er et nytt korstog der paven har en sentral rolle.

Bakgrunnen for korsfarerbegrepets sentrale posisjon har antakelig ikke bare tematiske årsaker, men også pragmatiske på grunn av dets semantiske fleksibilitet. Etersom konfliktbildet endrer seg, kan bin Laden lett innlemme nye fiender, slik som i sitatet over der Vatikanet med paven inkluderes blant korsfarerne. Korsfarerbegrepet gjør dessuten at fienden fremstår som én helhetlig gruppe, som for eksempel består både av alle dem som hadde noe med karikaturtegningene å gjøre, som fornærmer religionen og som deltar i krigshandlinger i Irak, Palestina og Afghanistan. Det har derfor også retoriske fordeler, for med begrepet skapes et tydelig demot-oss-bilde; Korsfarerne mot muslimene. Begrepet støtter således opp under bin Ladens prosjekt som på kort sikt er å mane til motstand og opprør mot fienden og på lang sikt å opprette et islamsk kalifat.

Dersom vi lytter til bin Ladens taler, er trolig den største misforståelsen i vesten at dette utelukkende dreier seg om en misnøye i forbindelse med militære angrep på og okkupasjoner av muslimsk land. Vel så viktige er de kulturelle og økonomiske aspektene. Slik bin Laden ser det, dreier det seg om noe mer dyptgripende, nemlig også en form for kulturell invasjon. I en tale fra desember 2004 sier han at til og med i skolenes fagplaner finner en forsøk på å deformere barnas islamske identitet og vestliggjøre dem. Denne korsfarerinnblandingen sier bin Laden er den aller farligste formen for intervensjon i det islamske samfunnet⁴⁶. Korsfarerbegrepet ser vi altså at benyttes på ulike måter i bin Ladens tekster, som adjektivet korsfarende og i en rekke ulike typer sammensetninger, som for eksempel i korsfarerinnblanding og kors-

44 Lawrence, *Budskap til verden. Osama bin Ladens brev og taler*, 220.

45 Osama bin Laden, ”New alleged bin Laden message”, <http://www.youtube.com>: (forfatterens oversettelse fra bin Ladens muntlige arabiske tale).

46 Lawrence, *Budskap til verden. Osama bin Ladens brev og taler*, 368.

farerhat. Begrepet har en sentral plass i bin Ladens vokabular, men han benytter også andre retoriske ressurser i sine fiendebilder, og en av disse er kallenavn, de arabisk kalte *kunan* (كنى), og bin Laden's bruk av disse skal jeg beskrive nærmere.

Kallenavn

Fiendebildene er som nevnt, svært fremtredende i bin Ladens retorikk, som i annen krigsretorikk⁴⁷, og han tegner ofte et bilde av fienden gjennom ulik navngiving. Mange av disse navnene er hentet fra islamsk historie, og referansene kan fungere som en styrke for talerens ethos. De kan både tjene som et vitne om språklig kreativitet så vel som et vitne om historiske kunnskaper, som igjen kan fortolkes som tegn på intelligens og lederegenskaper, som en som besitter kunnskap og som er i stand til å se større sammenhenger. Dessuten peker disse navnene tilbake på idealsamfunnet fra Muhammads tid, som bekjempet disse fiendene og bygget det islamske imperiet. De antyder på den måten at fienden kan bekjempes igjen, gjennom sine navn som gir assosiasjoner til tap og på den måten gi folk håp.

Flere har som sagt, påpekt bin Ladens referanser til helter rundt Muhammads tid, som han sammenligner med dagens helter, men dette er ikke spesielt for bin Laden. Den islamske historien er viktig for mange muslimer, og det er nok en ganske vanlig oppfatning at det er mye å lære fra historiens helter. Jacob Høigilt⁴⁸ sier for eksempel at den tidligere nevnte sjeik al-Qaradawi, som antakelig er den mest kjente sunnimuslimske teologen i dag, oppfordrer folk til å ta lærdom fra islamske helter, og at utfordringen i dag er å finne tilbake til det samme islam. Det som derimot er et spesielt trekk ved bin Ladens retorikk, er de krigsretoriske aspektene som blant annet kommer til uttrykk gjennom hans valg av helter og tegning av fiendebilder – at han også innlemmer en fiende i de assosiasjonene han skaper til fortiden. Referansene til disse velkjente antiheltene kan i tillegg til en ethosappell, som indikasjoner på kunnskap og kreativitet, også ha en pathosappell, og særlig når de også har en satirisk karakter. Suleiman Yasir⁴⁹ sier nemlig at satire er et av de mest interessante trekkene ved språkbruken i dagens politiske konflikter i den arabisk-talende verden. Som eksempel nevner han Egypts tidligere utenriksminister og generalsekretær i FN, Butrus Butrus Ghali, som ble omtalt som Butrus Butrus al-Rakhis⁵⁰ i forbindelse med en blokade av Libya. Det satiriske ligger i *ghali*, som kan bety kostbar eller dyrebar, som nå er endret til antonymet *al-rakhis*, som betyr den billige eller simple. La oss se på et eksempel på satire fra bin Ladens tekster. I en tekst fra desember 2004 sier han:

La dem vite at det er ingen forskjell mellom å godkjenne valget av den første Abu Jahl, Amr bin Hisham, og å velge Abu Jahl Iyad Allawi, Abu Jahl Mah-

47 Se for eksempel Steve Thorne, *The Language of War* (New York: Routledge, 2006).

48 Jacob Høigilt, *Writing Islamism. Rhetoric and Ideology in Contemporary Egypt* (Oslo: Unipub 2008), 95.

49 Suleiman Yasir, *A War of Words, Language and Conflict in the Middle East* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).

50 Yasir, *A War of Words*, 2.

moud Abbas, Abu Jahl Fahd bin Abd al-Aziz⁵¹

I eksempelet over ser vi navn som er satt sammen med *Abu Jahl* (uvitenhetens far). Den forrige kongen av Saudi-Arabia har fått dette tilnavnet: *Abu Jahl* Fahd bin Abd al-Aziz, og datidens statsminister i Irak, Iyad Allawi, og palestinernes president, Mahmoud Abbas, har også fått dette tilnavnet i bin Ladens tekst. Disse er navn som er laget ut fra analogi til *Abu Jahl* Amr bin Hisham. Her sidestilles altså en del av dagens politiske ledere med Abu Jahl, for Abu Jahl var på Muhammads tid kjent som en hard motstander mot islam. Tilnavnet refererer på den ene siden til en historisk skikkelse, som er velkjent for mange av dagens muslimer og et symbol på hedningene eller de uvitende. Det satiriske ved begrepet *uvitenhet* (jahl) ligger særlig i dets konnotasjoner til dumskap og tåpelighet, og konnotasjonene står derfor i sterk kontrast til politikernes høye posisjoner og status. Sammenligningen mellom dagens politiske ledere og Abu Jahl kan derfor oppfattes som komisk og treffende. Samtidig kan den styrke en skepsis overfor disse lederne, noe som blant annet har bakgrunn i deres nære forbindelser til vesten eller fienden, de bin Laden omtaler som korsfarerne.

Navnet bin Laden setter sammen med samtidspolitikere, har en velkjent form, og er en såkalt kunya (كنية). En kunya er et kallenavn som brukes i varierende grad i den arabisktalende verden, og det refererer som oftest til en personlig egenskap, slik vi ser hos Abu Jahl (uvitenhetens far), eller til den førstefødte sønn eller datter. Slike kallenavn brukes imidlertid ikke bare blant venner, men også som referanse til høytstående politikere. En vanlig betegnelse for den palestinske presidenten, Mahmoud Abbas, er for eksempel Abu Mazen, et navn som referer til hans førstefødte sønn, Mazen. Det er heller ikke uvanlig, slik vi ser over at bin Laden gjør, at man setter kallenavnet før det egentlige navnet, *Abu Jahl* Mahmoud Abbas.

Blant bin Ladens kampefeller er bruken av slike kallenavn svært utbredt som såkalte *nom de guerre* eller krigsnavn. Flere av aksjonistene den 11. september hadde slike krigsnavn⁵², for eksempel kan Abu Tareq være oppkalt etter ham som erobret Spania. Muhammad Atta var trolig oppkalt etter en venn av profeten Muhammad, mens Bilal al-Makki (Bilal fra Mekka) var oppkalt etter en slave som gjennomgikk tortur for sin tro, og som senere ble oppkjøpt og satt fri. Kallenavnene har også vært brukt metaforisk, som hos Abu Sayyaf, som er navnet på en islamistisk gruppe på Filippinene. Ordet *Sayyaf* betyr sverdsmid, og kallenavnet er derfor *farem til sverdsmiden* og betegner gruppens stridende karakter. Det er imidlertid ikke bare militante islamister som benytter kallenavn med historiske konnotasjoner, og et eksempel på dette er den tidligere lederen av PLO, Yasser Arafat, som er kjent under kallenavnet Abu Ammar, for Ammar referer til Ammar ibn Yasir, en av profeten Muhammads følgesvenner, som også er en velkjent figur i islamsk historie. Det er altså ikke slik at vi ut fra kallenavnet umiddelbart kan slutte oss til hvilken religiøs retning vedkommende tilhører, men vi kan si at denne praksisen med kallenavn fra tidlige

51 Lawrence, *Budskap til verden: Osama bin Ladens brev og taler*, 423.

52 Johnny Ryan, "The Four P-words of Militant Islamist Radicalization and Recruitment: Persecution, Precedent, Piety, and Perseverance," i: *Studies in Conflict and Terrorism* 11 (2007): 985-1006.

islamske tider er særlig vanlig blant bin Ladens kampfeller, og kallenavnene finner vi altså også i hans fiendebilder.

Et annet eksempel på bruk av historien i fiendebildene finner vi i samme tekst som over, og her referer bin Laden til slaget ved Badr som er et historisk velkjent slag mellom muslimer og deres motstandere på Muhammads tid:

Jeg kan ikke anse dagens mujahidin, som slåss mot amerikanske fly og panservogner og blir bombet i Palestins og Irak, som annet enn de utvalgte i dagens umma. Den seirer som Gud, Den opphøyde, har gitt å delta i Palestina Badr, Iraks Badr, Afghanistans Badr, Tsjetsjenias Badr og andre kampsteder. Profeten vår sa: ”En gruppe blant min umma vil stå frem og kjempe for sannheten inntil dommedag.”⁵³

Sentralt hos bin Laden er tanken på global jihad som forbinder stridende muslimer over hele verden i en samlet kamp mot fiendene. Han skiller derfor ikke mellom konflikter i forskjellige deler av den muslimske verden, slik vi ser i eksempelet over, og slik vi har sett i bruken av korsfarerbegrepet. Fienden er den samme, og kampen er den samme som ble kjempet på Muhammads tid. Konflikter til forskjellige tider og på forskjellige steder behandles derfor på en måte som gjør dem alle til aspekter ved én og samme globale og internasjonale jihad. Philip Halldén⁵⁴ sier dette er et sentralt trekk hos jihadistiske grupperinger der bilder som skildrer muslimers situasjon i disse nøkkelforholdene overføres til muslimer i forskjellige miljøer over hele verden. Makten til bin Laden ligger i den grad han er i stand til å etablere og forsterke fiendebildene og vi-dem perspektivet blant folks oppfatninger og følelser - styrke en oppfatning av trosfellenes lidelser som en historisk kontinuitet og som et felles anliggende for andre muslimer og muslimske fellesskap.

Osama bin Ladens talekunst

I denne artikkelen har jeg forsøkt å gi noen svar på hvorfor bin Laden kan oppfattes som en leder, helt og frihetshjemper. Det har jeg gjort ved å sette fokus på bin Ladens retoriske språkbruk og noen av de retoriske ressursene han utnytter i sine tekster. Det mest iøynefallende ved bin Ladens retorikk er at han ser ut til å ønske å påvirke mange ulike mennesker gjennom blant annet en velvalgt tematikk og utnytting av retoriske situasjoner.

I tillegg til tematikk har artikkelen også diskutert andre retoriske ressurser bin Laden utnytter. Disse er språkvalg, perspektiv og fiendebilder. Bin Ladens språkvalg er sentralt for måten han bygger sitt ethos. Klassisk arabisk, som er språkvarietetet han benytter, forbindes ikke bare med den ypperste veltalenhet blant muslimer så vel som ikke-muslimer, men det er også det hellige språket i Koranen. Det er dessuten en varietet som er forståelig over hele det arabisktalende området. Språkvalg er derfor viktig for bin Ladens ethos, men det mest interessante ved tekstene hans

53 Lawrence, *Budskap til verden: Osama bin Ladens brev og taler*, 428.

54 Philip Halldén, *Islamisk predikan på ljudkassetten, en studie i retorik og fonogramologi* (Lund: Lund Studies in History of Religions, 2001), 74.

synes å være den kreativiteten han fremviser gjennom sine mer subtile uttrykksformer. Denne kreativiteten kommer særlig til uttrykk når han utbroderer sine fiendebilder og utnytter retoriske ressurser som satire og kjente historiske symboler.

Bildet av bin Laden sine tekster kan imidlertid endre seg med nye og mer omfattende analyser, for som nevnt innledningsvis, har vi fremdeles lite kunnskap om disse tekstene. Ikke minst endrer tekstene selv stadig karakter etter som det tilkommer nye teknologiske muligheter.

Litteratur

- Abd al-Hakim, Umar 2004. *دعوة المقاومة الإسلامية العالمية* (Kallet til internasjonal islamsk motstand). <http://www.archive.org/details/The-call-for-a-global-Islamic-resistance> (lastet ned mars 2009).
- Al-Zawahiri, Ayman. *Knights under the Prophet's banner*. Cairo: Al-Sharq al-Awsat, 2001.
- Atwan, Abdel Bari. *The secret history of al-Qa'ida*. GB: Saqi Books, 2006.
- Bergen, Peter. *The Osama bin Laden I Know*. New York: Free Press, 2006.
- Bin Laden, Osama. http://www.youtube.com/results?search_type=&search_query=bin+laden+2008&aq=f 2008 (Lastet ned januar 2009).
- Bin Laden, Osama. <http://archives.cnn.com/2002/WORLD/asiapcf/south/02/05/binladen.transcript/> 2001. (Lastet ned januar 2009).
- Bhatia, Aditi. "Religious metaphor in the discourse of illusion; George W. Bush and Osama bin Laden." *World Englishes* 4 (2007): 507-524.
- Bitzer, Lloyd F. "The Rhetorical Situation". *Philosophy and rhetoric* 1 (1968): 9-17.
- Burke, Jason. *Al-Qaeda: Casting a Shadow of Terror*. New York: I.B. Taurus & Co. Ltd., 2003.
- Dahlin, Maria. *Tal om terror. Säkerhetspolitisk retorik i Sverige och Ryssland hösten 2001*. Nord-svenska 15. Institutionen för språkstudier, Umeå universitet, 2008.
- Fathi, Asghar. "The Islamic Pulpit as a Medium of Political Communication." *Journal for the Scientific Study of Religion* 2 (1981): 163-172.
- Ferguson, Charles A. "The Arabic Koiné." *Language* 4 (1959): 616-630.
- Gaffney, Patrick D. *The Prophets Pulpit; Islamic Preaching in Contemporary Egypt*. Los Angeles: University of California Press, 1994.
- Gardell, Mattias. *Bin Laden i våre hjerter. Globaliseringen og fremveksten av politisk islam*. Oslo: Spartacus, 2007.
- Haeri, Niloofar. *Sacred Language, Ordinary People; Dilemmas of Culture and Politics in Egypt*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.
- Halldén, Philip. *Islamisk predikan på ljudkasset, en studie i retorik og fonogramologi*. Lund: Lund Studies in History of Religions, 2001.
- Hellesteveit, Cecilie. "Jihad-doktriner og politisk vold". I *Islamistisk Terrorisme*, redigert av Bjørn Erik Rasch, 68-102. Oslo: Abstrakt forlag, 2005.
- Høigilt, Jacob. "Writing Islamism, Rhetoric and Ideology in Contemporary Egypt". *Acta Humaniora*. Oslo: Unipub, 2008.
- Jackson, Richard. *Writing the War on Terrorism. Language, Politics and Counterterrorism*. Manchester: Manchester University Press, 2005.
- Kepel, Gilles. *War for the Muslim minds*. Cambridge: The Belknap Press, 2004.
- Kjeldsen, Jens E. *Retorikk i vår tid. En innføring i moderne retorisk teori*. Oslo: Spartacus forlag, 2004.
- Lawrence, Bruce (red.). *Budskap til verden: Osama bin Ladens brev og taler*. Oslo: L.S.P forlag, 2007.
- Leeman, Richard W. *The Rhetoric of Terrorism and Counterterrorism*. New York/London: Greenwood Press, 1991.
- Lincoln, Bruce. *Holy Terrorism: Thinking about Religion after September 11*. Chicago: University of Chicago Press, 2003.
- Lia, Brynjar. *Architect of Global Jihad, The life of Al-Qaida Strategist Abu Mus'ab al-Suri*. London: Hurst and Company, 2007.
- Mahfouz, Naguib. "Nobel Lecture". <http://www.nobelprize.org>, 1988. http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1988/mahfouz-lecture.html. (Lastet ned mai 2009).
- Miller, Carolyn. "Genre som sosial handling." <http://www.retorikforlaget.se>, 2006.
- Mral, Brigitte. "We're a peaceful nation" *Krigsretorik efter 11 september*. KBM:s temaserie. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten, 2004.
- Nilsen, Anne Birgitta. "Osama bin Ladens skjulte slagkraft." *Norsk Medietidsskrift* 4 (2007): 298-314.
- Nilsen, Anne Birgitta. "Osama bin Ladens slagkraft." *Babylon, Nordisk tidsskrift for Midt-østenstudier* 2 (2008): 40-49.

- Pew Global Research Centre "How Muslims See Themselves and Islam's Role".
<http://pewglobal.org/reports/display.php?PageID=813>. (lastet ned mai 2009).
- Qutb, Sayyid. *Milepæler*. Oslo: L.S.P. Forlag, 2004.
- Ryan, Johnny. "The Four P-words of Militant Islamist Radicalization and Recruitment: Persecution, Precedent, Piety, and Perseverance." *Studies in Conflict and Terrorism* 11 (2007): 985-1006.
- Said, Edward. "Å leve i det arabiske språket." *Le Monde Diplomatique*, (1. september 2004),
<http://www.lmd.no/index.php?article=420>.
- Thorne, Steve. *The Language of War*. New York: Routledge, 2006.
- Versteegh, Kees. *The Arabic Language*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1997.
- Yasir, Suleiman. *A War of Words, Language and Conflict in the Middle East*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.